

Motion till riksdagen 2006/07:So204

av LiseLotte Olsson m.fl. (v)

Assisterad befruktning och äggdonation på lika villkor

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen begär att regeringen lägger fram förslag till lagstiftning som innebär att en moderskapspresumtion ska gälla i de fall där en lesbisk kvinna som lever i registrerat partnerskap genomgår assisterad befruktning vid allmänt sjukhus.¹
2. Riksdagen begär att regeringen lägger fram förslag till lagstiftning som innebär att en moderskapsbekräftelse ska gälla i de fall där en lesbisk kvinna som lever i ett samboförhållande genomgår assisterad befruktning utanför allmänt sjukhus.¹
3. Riksdagen begär att regeringen lägger fram förslag till lagstiftning som innebär att ett par får uttrycklig rätt att välja en donator för assisterad befruktning.
4. Riksdagen begär att regeringen lägger fram förslag till lagstiftning som innebär att den man som donerat sin sperma för assisterad befruktning av en kvinna får möjlighet att bekräfta faderskapet till barnet.¹
5. Riksdagen begär att regeringen lägger fram förslag till lagstiftning som innebär att det blir möjligt att få tillgång till assisterad befruktning på andra kliniker än de sju universitetssjukhusen.
6. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att utreda frågan om lesbiska kvinnors tillgång till behandling med donerade ägg.
7. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att tillsätta en utredning med uppdrag att utreda möjligheten att företa en ändring av bestämmelserna om befruktning utanför kroppen i lagen (2006:351) som innebär att det blir möjligt att tillåta behandling med både ett donerat ägg och donerad sperma samtidigt.
8. Riksdagen begär att regeringen lägger fram förslag till lagstiftning som innebär att ensamstående kvinnor får tillgång till assisterad befruktning vid allmänt sjukhus.

Fel! Okänt namn på

9. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anføres om att utreda frågan om ensamstående kvinnors tillgång till behandling av donerade ägg.

¹ Yrkandena 1, 2 och 4 hänvisade till CU.

En diskriminerande ordning

Den 1 juli 2005 ändrades lagen (1984:1140) om insemination och lagen (1988:711) om befruktning utanför kroppen så att även kvinnor som är partner eller sambo med en annan kvinna får behandlas med donerade spermier vid allmänt sjukhus. Partnern eller sambon anses tillsammans med den befruktade kvinnan som förälder till det barn som föds, förutsatt att hon har samtyckt till behandlingen. År 2006 trädde lagen (2006:351) om genetisk integritet m.m. i kraft. I den nya lagen har bestämmelserna om insemination och om befruktning utanför kroppen arbetats in utan någon ändring i sak (6 och 7 kap.).

För lesbiska kvinnor gäller en speciell reglering där föräldraskapet fastställs slutligen genom bekräftelse eller dom. Det barn som tillkommer utanför tillämpningen av 2006 års lag (tidigare 1984 och 1988 års lagar), t.ex. genom insemination i egen regi eller vid klinik utomlands, omfattas inte av lagstiftningen (prop. 2004/05:137). Det innebär att det fortfarande saknas möjlighet för den födande kvinnans partner eller sambo att få föräldraskapet till barnet fastställt i en sådan situation.

Trots möjligheten för lesbiska kvinnor att få tillgång till assisterad befruktning vid allmänt sjukhus är det fortfarande vanligt att paret i praktiken åker utomlands för att söka behandling eller att de själva genomför inseminationen i hemmet. Sjukhusens köer har växt snabbt, vilket medför långa väntetider. Dessutom förekommer det att vissa landsting prioriterar heterosexuella kvinnor före lesbiska kvinnor och således bryter mot lagen (2003:307) om förbud mot diskriminering. Detta är självfallet helt oacceptabelt.

Vänsterpartiet är av den uppfattningen att det inte finns några objektiva skäl till att bibehålla skillnader i lagstiftningen då det gäller heterosexuella och homosexuella kvinnor. Vidare menar vi att det inte finns någon anledning att införa nya lagregler som diskriminerar lesbiska kvinnor. Det är Vänsterpartiets självklara utgångspunkt att verka för att omintetgöra de rättsliga skillnader som finns mellan partners och makar. Vi anser att lagändringen som trädde i kraft den 1 juli 2005 endast är ett första steg när det gäller frågan om lesbiska kvinnors tillgång till assisterad befruktning. Vänsterpartiets mål är att lagstiftningen ska gälla lika för alla oavsett sexuell läggning. Vi menar därför att den befintliga lagstiftningen om assisterad befruktning måste ändras på en rad punkter.

Utredningen

Den socialdemokratiska regeringen utsåg i november 2005 en särskild utredare som ska se över den rättsliga regleringen av föräldraskapet vid assisterad befruktning (dir. 2005:115). Vänsterpartiet deltog i egenskap av samarbetsparti i utformningen av uppdraget. Utredaren ska bl.a. överväga om föräldraskapet för en kvinna som är partner eller sambo med barnets mor bör utvidgas

Fel! Okänt namn på

till att gälla även vid assisterad befruktning som skett i utländsk sjukvård eller i egen regi.

Vidare skall det utredas om faderskapet för en partner bör presumeras på liknande sätt som för en gift man. Utredaren ska också överväga om det behövs åtgärder för att förbättra möjligheterna för barn som kommer till genom assisterad befruktning med donerade spermier eller ägg att få kännedom om sitt ursprung. Uppdraget ska redovisas senast den 1 november 2006. Vi är djupt oroade över att familjekonservativa krafter inom den nya regeringen kommer att bortprioritera frågan.

Barnets bästa

Vänsterpartiet anser att lesbiska par ska få tillgång till givarinsemination på samma villkor som gäller för heterosexuella par. Utifrån principen om barnets bästa finns det inte någon anledning att upprätthålla skillnaden mellan makar och partners när det gäller assisterad befruktning. Föräldrarnas sexuella läggning är fullständigt ovidkommande för omsorgsförmågan och förmågan att se till barnets bästa.

Under den debatt i riksdagen som hölls innan lagen antogs (se riksdagens snabbprotokoll 2004/05:133) framfördes oro över att det lagda förslaget inte skulle tillgodose barnperspektivet i tillräcklig omfattning. Man menade att förslaget utgick ifrån ett vuxenperspektiv och att barnets rätt till en far skulle lagstiftas bort. Det är tydligt att man genom dylika argument vill framhäva det biologiska faderskapets särställning, men bara i de relationer där det saknas en man. Redan innan lagändringen hade ett barn som tillkommit genom assisterad befruktning rätt att ta del av uppgifter om spermadonatorn då det har uppnått tillräcklig mognad. Denna rätt gäller även för de barn som tillkommer genom assisterad befruktning i lesbiska förhållanden.

I praktiken är dock barnets möjligheter att få kunskap om sitt ursprung helt beroende av att föräldrarna väljer att berätta för barnet att det tillkommit genom assisterad befruktning. Följaktligen torde det vara vanligare att barn till heterosexuella föräldrar aldrig får kunskap om sitt biologiska ursprung eftersom det av naturliga skäl framgår att ett barn till lesbiska föräldrar inte kan ha avlats av dessa två. Erfarenheterna från givarinseminationer tyder på att föräldrar ofta väljer att inte berätta för barnet om dess biologiska ursprung.

I en undersökning (Får barn veta? Barn som fötts efter givarinsemination, SoS-rapport 2000:6) har samtliga föräldrar till barn som fötts efter givarinsemination tillfrågats om de berättat för barnet om dess ursprung. Av undersökningen framgår att endast runt 10 % av dem som svarat hade berättat för barnet att det tillkommit genom givarinsemination (se prop. 2001/02:89). Redan innan lagändringen trädde i kraft föddes det barn i familjer där de vuxna är samkönade. Lesbiska par var då hänvisade till att antingen utföra inseminationen i privat regi eller söka behandling vid en klinik utomlands. De barn som tillkommer inom tillämpningen av 2006 års lag har juridisk rätt till två föräldrar. Vänsterpartiet är av den uppfattningen att alla barn har rätt till

sina föräldrar. Om föräldrarna är ”mamma och mamma” eller ”pappa och pappa” spelar dock ingen roll.

Moderskapspresumtion

Ett barn som föds inom ett heterosexuellt äktenskap faller under den s.k. faderskapspresumtionen. Mannen i äktenskapet anses alltså automatiskt vara far till barnet oavsett om han verkligen är den biologiska fadern eller inte. Som lagstiftningen är utformad i dag är det möjligt att ett barn som tillkommit i ett lesbiskt förhållande i praktiken bara får en rättslig vårdnadshavare. Om ett barn tillkommit genom privat insemination eller efter assisterad befruktning vid klinik utomlands saknar nämligen den befruktade kvinnans partner möjlighet att bekräfta föräldraskapet.

Vänsterpartiet anser att en moderskapspresumtion alltid ska gälla i de fall där det lesbiska paret är registrerade partners eller sambos. Detta oavsett om barnet har avlats genom befruktning vid allmänt sjukhus eller privat. Moderskapspresumtionen föreslås kunna hävas om donatorn vill ta på sig det rättsliga faderskapet under förutsättning att den biologiska modern och hennes partner godkänner hans faderskapsbekräftelse. Således skulle samma regler som i en heterosexuell relation gälla för det rättsliga föräldraskapet i den lesbiska relationen.

Ett alternativ till att införa en moderskapspresumtion skulle kunna vara att ta bort faderskapspresumtionen som gäller för barn till gifta heterosexuella par. Undersökningar visar att så många som ca 5–10 % av alla barn egentligen har en annan biologisk far än mannen i äktenskapet. Regeringen bör därför återkomma med förslag till lagstiftning som innebär att en moderskapspresumtion ska gälla i de fall där en lesbisk kvinna som lever i registrerat partnerskap genomgår assisterad befruktning vid allmänt sjukhus eller insemineras genom privat försorg.

Moderskapsbekräftelse

Enligt föräldrabalkens bestämmelser måste en man i ett heterosexuellt samboförhållande bekräfta faderskapet till barnet för att han ska anses som den rättsliga fadern. Vänsterpartiet menar att motsvarande regler ska gälla för moderns partner i ett lesbiskt samboförhållande. Således bör moderskap kunna bekräftas på samma sätt som faderskap oavsett om modern befruktats vid allmänt sjukhus eller genom privat försorg.

Vi menar att det inte finns några sakliga skäl till att de regler som gäller för heterosexuella par inte ska kunna tillämpas i lesbiska samborelationer. Regeringen bör därför återkomma med förslag till lagstiftning som innebär att en kvinna som är sambo med den kvinna som genomgår assisterad befruktning

Fel! Okänt namn på

vid allmänt sjukhus eller insemineras genom privat försorg får möjlighet att bekräfta moderskapet till barnet.

En känd donator

I dag saknas en uttrycklig möjlighet för ett par att själva välja vilken man de vill ha som donator. Enligt uppgift är dock detta redan i dag möjligt vid vissa av universitetssjukhusen. Vänsterpartiet vill att det ska införas en lagreglerad rätt att välja donator för alla par oavsett sexuell läggning. Enligt 6 kap. 4 § lag (2006:351) ska val av lämplig spermagivare göras av läkaren. Hur valet ska gå till regleras närmare i föreskrifter och allmänna råd från Socialstyrelsen.

I huvudsak ska läkarens val styras av att den tänkte givaren inte skall vara olämplig av medicinska skäl, men läkaren bör enligt föreskrifterna även eftersträva att finna en man som liknar den blivande sociale fadern med avseende på ögonfärg, hårfärg och kroppsbyggnad. Enligt förarbeten till ändringar i lagstiftningen om assisterad befruktning finns det emellertid inget som hindrar att läkaren väljer någon som paret självt har pekat ut och som är villig att medverka (se prop. 2001/02:89).

Vi menar att föreskrifterna om att donatorn bör likna den blivande fadern helt saknar relevans. En utseendemässig likhet mellan barnet och de blivande föräldrarna är t.ex. ingenting som eftersträvas vid adoptioner. Däremot är självfallet en medicinsk undersökning av den tilltänkte donatorn motiverad. Regeringen bör därför återkomma med förslag till lagstiftning som innebär att ett par får uttrycklig rätt att välja en donator för befruktning.

Möjlighet för donatorn att bekräfta faderskapet

För många homosexuella män är donation av sperma den enda möjligheten som finns att bli far till ett barn. Enligt gällande lagstiftning kan en donator bekräfta faderskapet till ett barn som tillkommit genom privat insemination på samma sätt som en man som haft samlag med barnets mor.

Vi menar att det även ska finnas en möjlighet att bekräfta faderskapet till ett barn som tillkommit genom assisterad befruktning vid allmänt sjukhus. Denna möjlighet kommer enbart att bli aktuell i de fall där paret själva valt ut en donator. För den donator som läkaren väljer ut åt paret kommer situationen således att vara oförändrad. Möjligheten för en man att bekräfta faderskapet till det barn som tillkommit genom befruktning vid allmänt sjukhus bereder väg för att fler inseminationer kan genomföras under medicinskt kontrollerade former. Regeringen bör därför återkomma med förslag till lagstiftning

som innebär att den man som donerat sin sperma för befruktning av en kvinna får möjlighet att bekräfta faderskapet till barnet.

Insemination på barnmorskemottagningar

I dag är det endast möjligt att söka behandling enligt lag (2006:351) vid de sju universitetssjukhusen som finns i Stockholm, Uppsala, Göteborg, Linköping, Malmö, Umeå och Örebro. Donerade spermier får enligt gällande lag endast hanteras vid dessa sjukhus. Sedan lesbiska par den 1 juni 2005 fick tillgång till assisterad befruktning inom den svenska sjukvården har sjukhusens köer ökat lavinartat.

Vi anser därför att det finns all anledning att tillåta insemination även på t.ex. barnmorskemottagningar. I Danmark och Finland är det redan i dag möjligt för barnmorskor att utföra insemination. Ett heterosexuellt par som söker assisterad befruktning torde oftast göra detta efter att själva ha försökt bli med barn genom samlag under en längre tid. En del lesbiska par kan ha försökt bli gravida genom privat insemination, en del har inte försökt på egen hand överhuvudtaget utan i stället valt att söka behandling direkt. För de lesbiska par där den kvinna som ska bära barnet inte har problem med infertilitet torde det därför vara betydligt enklare att söka sig till en barnmorskemottagning för att där få hjälp med inseminationen i stället för att behöva ställa sig i kö vid något av universitetssjukhusen.

I de fall där kvinnan är infertil krävs självfallet en mer ingående medicinsk utredning än vad en barnmorskemottagning kan erbjuda. Om barnmorskemottagningar ges möjlighet att utföra inseminationer så minskar belastningen på de ovan nämnda sjukhusen och de par som söker behandling behöver inte vänta på sin tur i årtal, något som kan vara nog så påfrestande för en relation.

Vårt förslag innebär en effektivare hantering av inseminationer både när det gäller kostnader och köer. Regeringen bör därför lägga fram förslag till lagstiftning som innebär att det blir möjligt att få tillgång till assisterad befruktning på andra kliniker än de sju universitetssjukhusen.

Lesbiska kvinnor och äggdonation

Under våren 2002 beslutade riksdagen att ändra vissa regler i dåvarande lagen (1988:711) om befruktning utanför kroppen som innebär att även behandling med donerade ägg blir tillåten. Lagen är skriven enbart med tanke på heterosexuella kvinnor som lider av infertilitet och ofrivillig barnlöshet. Eftersom både ägg och sperma inte får komma ifrån givare betyder det att infertila lesbiska kvinnor inte har möjlighet att få behandling med donerade ägg.

Vänsterpartiet anser att lesbiska kvinnor som är infertila och som skulle kunna få hjälp genom en äggdonation självklart ska kunna ha samma rättigheter och möjligheter som heterosexuella kvinnor. Vår uppfattning är att

Fel! Okänt namn på

lagen inte ska ställa krav på att den kvinna som vill ta emot ett donerat ägg är gift eller sambo med en man. Som en konsekvens av att lesbiska kvinnor har fått tillgång till assisterad befruktning menar vi att även möjligheten för lesbiska att få tillgång till behandling med donerade ägg måste utredas. Övrig relevant lagstiftning som angränsar till frågan bör också ses över. Enligt gällande lagstiftning är det inte tillåtet att bedriva handel med könsceller (8 kap. 6 § lag [2006:351]). Detta förbud bör enligt vår uppfattning kvarstå.

Vi anser däremot att det bör tillsättas en utredning med uppdrag att se över bestämmelserna om befruktning utanför kroppen i lagen (2006:351) om genetisk integritet m.m. samt annan relevant lagstiftning i syfte att ge lesbiska kvinnor möjlighet att få tillgång till behandling med donerade ägg. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

Behandling med både donerat ägg och donerad sperma

Vänsterpartiet menar att det bör vara möjligt för en kvinna att bli behandlad med ett donerat ägg och donerad sperma. Vi ser inte att en sådan möjlighet skulle stå i strid med principen om barnets bästa. Adopterade barn lever inte heller med sina biologiska föräldrar.

Vänsterpartiet anser att det är det sociala föräldraskapet som är avgörande för att barnets bästa ska tillgodoses. Vi menar att barn som tillkommit genom äggdonation, precis som adopterade barn, har rätt att få kunskap om sitt ursprung. En sådan rätt bör motsvaras av en skyldighet för föräldrarna att berätta för barnet om hans eller hennes ursprung. För Vänsterpartiet är det viktigt att en lagstiftning om behandling med donerade ägg och spermier gäller lika för alla kvinnor oavsett sexuell läggning. En möjlighet att få behandling med könsceller från två donatorer skulle även ge de heterosexuella par där båda parter är infertila en möjlighet att skaffa barn. Enligt gällande lagstiftning är det inte tillåtet att bedriva handel med könsceller (8 kap. 6 § lag [2006:351]). Detta förbud bör enligt vår uppfattning kvarstå.

Regeringen bör tillsätta en utredning med uppdrag att utreda möjligheten att företa en ändring av bestämmelserna om befruktning utanför kroppen i lagen (2006:351) om genetisk integritet m.m. som innebär att det blir möjligt att tillåta behandling både med ett donerat ägg och donerad sperma samtidigt. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

Ensamstående kvinnor och assisterad befruktning

Alltfler kvinnor upptäcker att man inte måste avstå från ett liv med barn bara för att man inte har någon partner. Vissa kvinnor väljer därför att adoptera

medan andra har en stark längtan efter att bära och föda ett barn. Enligt 4 kap. 1 § FB är det möjligt för en ensamstående kvinna som fyllt 25 år att adoptera ett barn.

I dag är det bara kvinnor som lever i en parrelation som har möjlighet att få tillgång till assisterad befruktning enligt lag (2006:351). Dock är det vanligt att ensamstående kvinnor söker behandling på klinik i t.ex. Finland eller Danmark, vilket gör att det redan i dag föds barn som tillkommit genom assisterad befruktning av ensamstående kvinnor i Sverige. Enligt gällande lagstiftning har det barn som tillkommit genom assisterad befruktning enligt lag (2006:351) rätt att få uppgift om vem donatorn är när barnet uppnått tillräcklig mognad. De barn som tillkommit genom assisterad befruktning utomlands saknar ofta den möjligheten.

Vi anser att ensamstående kvinnor bör få tillgång till assisterad befruktning enligt samma villkor som kvinnor som lever i en relation. Utifrån principen om barnets bästa finns det ingen anledning att tro att det barn som tillkommit genom assisterad befruktning av en ensamstående kvinna skulle få sämre uppväxtvillkor än ett barn som adopterats av en ensamstående kvinna eller man eller av någon annan anledning lever med endast en förälder.

Den traditionella kärnfamiljen som består av mamma, pappa, barn är i dag en otidsenlig norm där många existerande familjebildningar inte kan kännas igen. Mångfalden av familjeformer ökar i skilsmässornas och frigörelsens spår och det är rimligt att lagstiftningen anpassar sig till dessa nya levnads-mönster. Regeringen bör därför återkomma med förslag till lagstiftning som innebär att ensamstående kvinnor får rätt till assisterad befruktning.

Ensamstående kvinnor och äggdonation

I dag har endast den kvinna som lever i en heterosexuell parrelation möjlighet att få tillgång till behandling med donerat ägg enligt bestämmelserna om befruktning utanför kroppen i lag (2006:351). Detta får till följd att de kvinnor som är infertila och ensamstående inte ges samma möjligheter till behandling som de kvinnor som valt att leva med en man.

Av samma orsaker som lesbiska och bisexuella kvinnor som lever i en relation med en kvinna bör få tillgång till behandling med donerade ägg bör även de kvinnor som är ensamstående få tillgång till sådan behandling oavsett sexuell läggning. Lagstiftningen kan inte längre utgå från kärnfamiljen som norm utan måste bejaka de familjebildningar som finns i praktiken. Det är inte rimligt att kvinnors möjlighet till behandling med donerade ägg ska vara beroende av civilstånd och sexuell läggning.

Regeringen bör därför tillsätta en utredning med uppdrag att se över bestämmelserna om befruktning utanför kroppen i lag (2006:351) och annan relevant lagstiftning i syfte att ge ensamstående kvinnor möjlighet att få tillgång till behandling med donerade ägg. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

Fel! Okänt namn på

Stockholm den 12 oktober 2006

LiseLotte Olsson (v)

Torbjörn Björlund (v)

Egon Frid (v)

Elina Linna (v)

Rossana Dinamarca (v)

Siv Holma (v)

Eva Olofsson (v)